

Naplózás – a pedagógiai folyamatok dokumentálása, monitorozása, mérése, értékelése

Lencse Máté

Indoklás

Hiába a pontos bemeneti és kimeneti mérés, az alapos elemzés, ha nem ismerjük pontosan a folyamatot, ha nem tudjuk megmondani, mi történt, ami az eredményekhez vezetett. Ehhez szükségünk van egy olyan eszközre, amely dokumentálja a tevékenységeinket, de az egyszerű rögzítésnél összetettebb: sok információhoz juthatunk jelenléti ívekből, cheklistekből is, de a folyamat minőségére nem utalnak, következtetéseink során nem lehetünk majd kellően magabiztosak. Ha komolyan vesszük a folyamatszabályozást, ha szeretnénk látni és láthatóvá tenni az apró lépéseket, ha reflektív módon szeretnénk szervezni a tanoda munkáját, akkor érdemes kialakítanunk egy naplózási rendszert.

A naplózás fogalma nem ismeretlen a pedagógiában. A fejlesztő értékelés egyik lehetséges eszköze a tanulási napló, amit a tanuló maga vezet egy – akár a pedagógussal közösen kialakított – sablon mentén. Önszabályozáshoz, tudatos-sághoz vezet, miközben a pedagógus számára is látható az út, amit támogatnia kell (*Lénárd és Rapos, 2009*). Kutatási területről is hozhatunk példát, ami a naplózás módszerének hatékonyságáról szól. *D. Molnár Éva (2014)* az önszabályozó tanulás folyamatának vizsgálatához használta a naplót, kiegészítésként más kutatási eszközök mellett, és tapasztalatai egyértelműen pozitívak voltak, hiszen így tudott igazán közel kerülni a vizsgálat tárgyához, így kaphatott pontosabb képet a vizsgálatba bevont egyének önszabályozó tanulásáról. E két példa arra mutat rá, hogy a napló valóban alkalmas egy folyamat láthatóvá tételére.

A tanodák számára javasolt, mérési-értékelési szempontokat támogató napló gyökerei tehát a fentiekben keresendők. Adaptál elemeket a tanulási napló fogalmából, de a kutatások során hasznosított naplóból is. Bár a naplózás folyamata adminisztratív terhet ró a tanoda munkatársaira, ugyanakkor tudatosítja tevékenységüket, támogatja a reflexiót, visszajelzést ad a folyamat állásáról, lehetővé teszi a folyamat szabályozását és információt nyújt a tanoda tevékenységének eredményességéhez: saját magunk (gyerekek, szülők, pedagógusok) és a külvilág számára is. A tapasztalatok azt mutatják, hogy tanulónként 5-10 percet töltenek el dokumentálással a pedagógusok, önkéntesek, ami a tanodákra jellemző alacsonyabb gyereklétszám miatt nem tekinthető elviselhetetlen tehernek. Érdemes tehát vállalni, de pontosan, a célok és a tervezett tevékenységek mentén kell megtervezni az eszközt. Éppen ezért nem javasoljuk sablon használatát, ezt minden tanodának magának kell kialakítania, adaptálnia kell a helyi sajátosságokra,

kiemelt céljaikhoz. Ezért is fontos a tanodák közötti szakmai kommunikáció, a transzparens tevékenység, hiszen egymás jó gyakorlataiból nagyon sokat tanulhatunk, egymást támogatva, közösen fejlődhetünk.

Egy példa

A Toldi Tanodában 2013 szeptembere óta zajlik a tevékenységek naplózása: az önkéntesek, pedagógusok minden foglalkozás után, minden gyerek naplóját kitöltik. Az első időszakban az alábbi tartalommal működött a naplózás – érdemes folyamatosan felülvizsgálni és szükség esetén módosítani az eszközt.

Név, dátum, tantárgy, téma, feladatlap, pedagógus – ezek azok az alapinformációk, amelyek a kontextusát adják a továbbiaknak. *A tervezett és a valós időtartam* rögzítése fontos visszajelzés a tanoda hatékonyságáról: fejlődik-e a tervezés, pontosabbá válik-e, több időt tölt-e velünk a gyermek. A jelenlét kapcsán – többek között – motivációs kérdésekre kapunk választ: *magától jött?; megbeszélte időpontban jött?; melyik volt a legaktívabb időszak?.* A teljesítményértékelés négyfokú skálán történik négy kategóriában: *figyelt, önállóan dolgozott, értette, érdekelt.* Mindezek mellett három helyen hosszabb szöveges kifejtésre is van lehetőség: *szaktárgyi és motivációs, szociális kompetenciával* kapcsolatos megjegyzések, valamint *üzenet a mentornak.*

Milyen információkhoz juthatunk ezekből az adatokból? Közép- és hosszú távon is a tendenciák megmutatása, ezek hiányában pedig az okok feltárása lehetséges. Például, ha a motiváció folyamatosan változó értékeket mutat, akkor meg lehet vizsgálni az összefüggéseket: pedagógussal, témával, feladatlappal, illetve elemezhetők a szöveges megjegyzések, melyek – amennyiben komolyan vesszük – a legértékesebb információkat tárhatják elénk. Abban az esetben, ha javuló tendenciát mutat a gyermek valamely teljesítményében és ezt a felhasznált mérőeszközök is alátámasztják, akkor a napló adatait a folyamat pontos megértésére használhatjuk. Mindkét esetben gyorsan juthatunk pontos információkhoz, ami a tanulástámogató tevékenység hatékonyságához elengedhetetlen. A folyamat láthatóvá tétele – különösen abban az esetben, amikor több pedagógus is foglalkozik egy-egy gyerekkel, akár önkéntesek is – elengedhetetlen az eredmények eléréséhez. Jól látszik tehát, hogy egy naplózási folyamat erősen támogatja a tervezési tevékenységünket, hozzájárul a problémák diagnosztizálásához és a megoldás megtalálásához, mindezekből következően az értékeléshez is, amit itt több irányban is értelmezhetünk. Elsősorban a gyerekek felé működtetett fejlesztő értékelést érdemes kiemelni, de valódi visszajelzést adhatunk saját magunknak, pedagógusainknak a munkánkról, illetve a szülőknek, az iskoláknak és a nyilvánosságnak is tudunk adatot szolgáltatni.

Lehetőségek

Bár eddig a tanuláshoz jobban kötődő példát láttunk, az alábbiakban nézzük meg, hogyan lehet ezt teljesebbé tenni, és mik azok az alapok, amelyek megértése, elsajátítása elengedhetetlen a hatékony és eredményes eszköz elkészítéséhez, valamint a naplózás bevezetéséhez.

A tanodánk céljaiból és a célokhoz rendelt konkrét tevékenységekből kell kiindulnunk, amikor a naplónkról gondolkodunk. *Mik azok a legfontosabb elemek, amiket rögzíteni szeretnénk? Milyen információra van szükségünk ezekről az elemekről? Mikor eredményes az adott tevékenység? Hogyan jelenik ez meg, hogyan látható, hogyan írható le?* Elsőre talán ezek a legfontosabb kérdések, melyek után majd tovább árnyalhatjuk a munkát.

Tegyük fel, hogy számunkra a tanoda életében való részvétel kiemelt fontosságú, olyan szocializációs feladatnak gondoljuk, melyben a gyerekek fejlődésének kimutatása szükséges visszajelzés a munkánk minőségének értékeléséhez. Érezzük, hogy ehhez nem elég, ha azt rögzítjük, hogy hányszor jön el, mennyit marad, milyen tevékenységekben vesz részt, hiszen a minőség is érdekelt minket. Egy lehetséges megoldás, hogy ebben az esetben skálán értékeljük a gyermek teljesítményét, tehát egyetlen számot kell rögzítenünk a naplóban, és ez a szám mutathatja majd meg a változást, esetleg annak hiányát – mindkét információ elengedhetetlenül fontos.

Nem a sokszor kritizált osztályozás felé szeretnénk terelni a tanodák gyakorlatát. A skála szintjeinek jellemzése, szövegszerű meghatározása kiemelt feladat az objektivitásra való törekvésben. A meghatározásnál pontos és egyértelmű fogalmazásra van szükség, ami mindenki számára egyértelműen jellemzi a tevékenység különböző szintjeit. Fontos tehát, hogy a tanoda szakmai megvalósítói a legapróbb részletekig közösen dolgozzák ki az eszközt.

A TanodaPlatform mérés-értékelési szakmai workshopján az alábbi megoldást mutatta be egy tanodamegvalósítókból álló csoport:

A tanoda működtetésében való részvétel (takarítás, rendrakás, uzsonnakészítés stb.)

- 1 – Kérés ellenére sem aktiválja magát.
- 2 – Többszöri kérésre vonakodva megteszi.
- 3 – Kérésre elvégzi a tevékenységet.
- 4 – Önként ajánlkozik.

Ez a skála jól mutatja, hogy ennek a tanodának fontos célja, hogy a tanulói ne pusztán passzív elszenvedői legyenek a tanoda életének, hanem annak aktív résztvevői, alakítói. A gyerekek részvétele mellé tehát számok rendelhetők, melyeket

különböző összevetésekre használhatunk. A tanoda szintjén megfigyelhető, hogy a folyamat elején milyen átlag volt a jellemző, és ez hogyan változott a folyamat közben, hová ért el a folyamat végére. Ez lebontható és értelmezhető az egyén fejlődésének szintjén is, kiegészítve a napló többi elemével: alapadatok, szöveges megjegyzések. A fenti skála csak egy példa, másként is meg lehet fogalmazni a szinteket, nem is szükséges, hogy ez legyen egy mért tevékenység, de az is benne van, hogy több szintet képzelünk el. Például: 5 – Új elemeket tesz hozzá a tevékenységhez/Proaktívan az elvárások felett teljesít. Tanodánként változhat, hogy melyek azok a területek, amelyeket kiemelünk, illetve az sem biztos, hogy a területeket ugyanúgy értelmezzük: máshonnan indulunk, más gyerekekkel dolgozunk.

A teljesebb megértés érdekében álljon itt még egy példa. A szövegértés fejlesztése kötelező elem a tanodában. Ha képesek vagyunk a gyermek teljesítményét folyamatosan értékelni és sztenderdizálni, akkor láthatóbbá válik a fejlődési út, pontosabban tudjuk elemezni saját munkánkat, jobban tudjuk támogatni a gyermek fejlődését, komplexebb visszajelzéseket adhatunk neki. A szövegértés egyik fontos területe az *információ visszakeresése*. Ez például az alábbi módon szintezhető:

- 1 – *Nem tudja visszakeresni az információt pedagógusi segítséggel sem.*
- 2 – *Pedagógusi segítséggel vissza tudja keresni az információt.*
- 3 – *Önállóan (segítség nélkül) vissza tudja keresni az információt.*
- 4 – *Visszakeresés nélkül emlékszik az elolvasott információra.*

Amennyiben valaki szükségesnek érzi, például a 2. és a 3. szint tovább árnyalható, hiszen a pedagógusi segítség, illetve az önállóság mértéke is kibontható. A példaként felhozott megfogalmazások – melyekkel nem kell egyetérteni – stílusa nagyon fontos. Rövid, tömör, mindenki számára ugyanazt jelentő kijelentések, melyek cselekvésleírások. Azt szeretnénk mérni, amit látunk, így a mérőeszközben ezt is kell megfogalmaznunk. Ehhez szükséges lehet a tanulási eredmények fogalmának (*learning outcomes*) megértése, hiszen helyzetünkre tökéletesen adaptálható a gondolat. A tanulási eredményeknek egy lehetséges definíciója: *„A tanulási eredmények olyan állítások, amelyek arról szólnak, hogy a hallgatóknak mit kell tudniuk, mit kell átlátniuk és/vagy mit kell tudni elvégezniük egy sikeres tanulási szakasz teljesítése után.”* (Kennedy, 2007. 20. o.) Mindez könnyen átfordítható a tanoda hétköznapijaira, csak arra van szükség, hogy legyen arról elképzelésünk, miként jelenik meg, tehát miként válik láthatóvá, mérhetővé egy célként kitűzött elem. Anélkül, hogy erről lenne elképzelésünk, nem is érdemes nekivágni a munkának.

Vannak állandó és projektszerű feladataink, de a mérési filozófia nem változik meg attól, hogy rövidebb időszakra tervezünk. Ezekben az esetekben egy időszakos, konkrét eszköz létrehozása javasolt. Lehet ilyen egy *társasjáték-pedagógiai* projekt beindítása, mely nem érinti az összes diákot, ami lehet, hogy nem folyamatos, így csak időszakosan szeretnénk naplózni a változásokat. Mivel ez is fejlesztési tevékenység, a célok megfogalmazása elengedhetetlen. Az egyik lehetséges terület a szabálykövetés fejlesztése és ennek a folyamatnak a rögzítése. A megjelenő tevékenységeket az alábbi szintekkel lehet jellemezni, melyek változása többféleképpen is megfigyelhető. Egyrészt egy adott játék elsajátításánál, másrészt általában az elsajátítási folyamat összehasonlításánál, harmadrészt az általános játékkultúra jellemzésénél egyéni és akár csoportszinten is.

1 – *A szabálymagyarázat nem érdekli, nem követi.*

2 – *A szabályokat nehezen érti meg, hamar elkalandozik a figyelemre.*

3 – *A szabályokat megérti, de nem követi őket.*

4 – *Az elsajátított szabályok alkalmazására törekszik, de nehézségekbe ütközik, játékvezetői támogatásra szorul.*

5 – *Játékát pontos és értő szabálykövetés jellemzi.*

6 – *Játékát pontos és értő szabálykövetés jellemzi, társait is segíti.*

Összegzés

Ebben a fejezetben arra tettünk kísérletet, hogy javasoljuk egy eszköz használatát. Összeszedtük az előnyeit, nem titkolva azokat a nehézségeket sem, amelyek bevezetésével járhatnak. Egy ilyen naplózási tevékenység önmagában kevés ahhoz, hogy igazán pontos adatokat kapjunk tanodánk működéséről, így más mérőeszköz használatától nem tekinthetünk el, ugyanakkor a kapott eredmények, a látott és érzékelhető változások megmagyarázáshoz, jobb megértéséhez hasznos a napló, ráadásul a folyamat közben állandóan biztosítja a reflexió és az értékelés lehetőségét. Amennyiben a naplózás mellett döntünk és kialakítjuk a saját céljainkhoz és jellemzőinkhez megfelelő eszközt, azt is meg kell terveznünk, hogy miként használjuk, hogyan elemezzük az adatokat és hogyan csatoljuk vissza az eredményeket és értelmezéseket a mindennapi munkánkba. Enélkül reflektálatlan marad a naplózás és csak felesleges adminisztrációs teherként lesz jelen.

Irodalom

- D. Molnár Éva (2014): A naplózás módszerének lehetőségei az önszabályozott tanulás vizsgálatában. In: Korom Erzsébet és Pásztor Attila (szerk.): *PÉK 2014*. Szegedi Tudományegyetem. 48.
- Kennedy, D. (2007): *Tanulási eredmények megfogalmazása és azok használata*. Quality Promotion Unit, UCC.
- Lénárd Sándor és Rapos Nóra (2009): *Fejlesztő értékelés*. Gondolat Kiadó, Budapest.